

M E S N E D

İlahiyat Araştırmaları Dergisi
The Journal of Theological Studies

ISSN 2667-7075 | e-ISSN 2687-3605

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/mesned>

Cilt/Vol. 14, Sayı/Issue 2, Aralık/December 2023

Celâleddîn Devvânî'nin Ahlak Düşüncesinde Çocuk Eğitimi

Child Education in Jalâl al-dîn al-Dawwânî's Moral Thought

10.51605/mesned.1367941

Veysi ABDULAZİZ

0000-0002-6136-1411

veysiabdulaziz@gmail.com

Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı, Bitlis/Türkiye

Dr., Presidency of Religious Affairs, Bitlis/Türkiye

Araştırma Makalesi

Research Article

Geliş Tarihi: 28.09.2023

Date of Submission: 28.09.2023

Kabul Tarihi: 14.11.2023

Date of Acceptance : 14.11.2023

Yayın Tarihi: 31.12.2023

Date of Publication: 31.12.2023

Benzerlik Taraması: Evet, Turnitin

Plagiarism Checks: Yes, Turnitin

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Conflicts of Interest: The author(s) has no conflict of interest to declare.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Grant Support: The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Etik Beyan: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Copyright & License: Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Atıf/Citation: ABDULAZİZ, Veysi. "Celâleddîn Devvânî'nin Ahlak Düşüncesinde Çocuk Eğitimi / Child Education in Jalâl al-dîn al-Dawwânî's Moral Thought". *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi/The Journal of Mesned of Theological Studies*, (Aralık 2023-2): 76-86. <https://doi.org/10.51605/mesned.1367941>

Child Education in Jalāl al-dīn al-Dawwānī's Moral Thought

Summary: Based on the thoughts of Jalāl al-dīn al-Dawwānī, who has an important place in Islamic moral philosophy, in his work called *Ahlāk-ı Celālī*, our study, which we deal with within the framework of child management and education in home management, which is one of the subjects of moral philosophy, focuses on how child education should be. In this context, it is seen that the relationship between morality and education is important in the emergence of virtues. In Dawwānī's idea of child education, the thesis that individuals who are candidates to live in society should be educated at a very young age has been deemed worthy of examination because it is considered important. The positive or negative impact of this first education on the future of the individual and society is among the subjects that the philosopher is based on. In Dawwānī's thoughts, in which he deals with the concepts of morality, education and happiness in connection with each other, it is seen that he defends views suitable for human nature. The philosopher, who thinks that child education should be from the first age, states that parents should pay attention to this issue. Dawwānī states that such a practice has a feature that can affect the future life of the person. The brain of the child, who is naturally open to learning, is shaped by the education he receives at an early age and the information he learns is permanent. First of all, it is seen that the education in the family hearth is given by the mother, father and babysitter. The teacher responsible for the education of the child who is sent to school after a certain age must also be good. Because one of the factors that shape the future life of the child is the teacher. The education given to children at an early age should be in accordance with the conditions of the day and should be guided according to their abilities. It is also seen that Jalāl al-dīn al-Dawwānī recommended that the child be raised by following the rules of etiquette. Decency is one of the most important rules of etiquette. It is seen that Dawwānī also touches on the issues examined by the philosophers, from the child's eating etiquette to the etiquette of dressing, and deals with issues such as accustoming the child to conviction, preventing waste and extravagance. In addition, necessary training should be given to prevent the child from pursuing taste in eating, drinking and dressing in daily life. It is seen that the command to pray at an early age, which is present in the religion of Islam, is also recommended by Dawwānī to practice. In addition, it is among the recommendations of the philosopher that it is important to name the child and that the family should be careful against the possibility of the wrong meanings of the name. Setting an example for the child and encouraging him to do good is considered among the duties of parents and teachers. A child's virtuous behavior should be praised, and when he behaves badly, he should be condemned. When the child unintentionally behaves badly, he should not be offended in front of someone else, and disproportionate punishment should be avoided. Educating children according to their gender is also among the important issues. Because the education of girls and boys, who are created separately, may differ. Feeding and dressing children according to the geographical conditions they live in has also been accepted as a part of education. In addition to these trainings, teaching them to do sports to strengthen their body should not be neglected. Another point that should not be neglected is that it is necessary to teach the child by showing exemplary behavior that it is not right to eat with the wealth of the family or the fame of his ancestors in any matter. In the study, which was discussed within the framework of these thoughts, document analysis application was used within the scope of qualitative research methods. In this context, it is seen that the philosopher's recommendations about child education are based on the possibility of living a virtuous ideal life where the education of the individual, which starts from an early age, can gain happiness in his future life. The aim of the study is to reveal from the perspective of the philosopher the positive results of the knowledge and experience gained by the child through education and the ways in which the necessary education and training can be done in order for the individual to achieve happiness on this basis.

Keywords: Islamic Philosophy, Moral Philosophy, Child Education, *Ahlāk-ı Celālī*, Jalāl al-dīn al-Dawwānī.

Celâleddîn Devvânî'nin Ahlak Düşüncesinde Çocuk Eğitimi

Öz: İslam ahlak felsefesinde önemli bir yeri olan Celâleddîn Devvânî'nin *Ahlâk-ı Celâli* adlı eserindeki düşüncelerinden hareketle, ahlak felsefesinin konularından biri olan ev yönetiminde çocuk yönetimi ve eğitimi çerçevesinde ele aldığımız çalışmamızda çocuk eğitiminin nasıl olması gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda ahlak ve eğitim ilişkisinin erdemlerin ortaya çıkmasında önem arz ettiği görülmektedir. Devvânî'nin çocuk eğitimi düşüncesinde, toplum içerisinde yaşamaya aday bireylerin çok küçük yaşlarda eğitilmesi gerektiği tezi önemli görüldüğünden incelenmeye değer görülmüştür. Bu ilk eğitimin, bireyin ve toplumun geleceğini olumlu veya olumsuz yönde etkilemesi filozofun temel aldığı konular arasındadır. Devvânî'nin ahlak, eğitim ve mutluluk kavramlarını birbiriyle bağlantılı olarak ele aldığı düşüncelerinde, insan doğasına uygun görüşleri savunduğu görülmektedir. Çocuk eğitiminin ilk yaşlardan itibaren olması gerektiği düşüncesinde olan filozof, ebeveynlerin bu hususa dikkat etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Devvânî, bu şekildeki bir uygulamanın kişinin gelecek yaşantısını etkileyebilecek bir özellikte olduğunu ifade eder. Doğal olarak öğrenmeye açık olan çocuğun beyni, erken yaşlarda aldığı eğitim sayesinde şekillenmekte ve öğrendiği bilgiler kalıcı olmaktadır. İlk olarak aile ocağındaki eğitimin, anne, baba ve çocuk bakıcısı tarafından verildiği görülmektedir. Belirli bir yaştan sonra okula gönderilen çocuğun eğitiminden sorumlu öğretmeninin de iyi olması gerekir. Zira çocuğun gelecek hayatını şekillendiren unsurlardan birisi de öğretmendir. Çocuklara erken yaşlarda verilen eğitim günün şartlarına uygun olmalı ve kabiliyetlerine göre yönlendirilme yapılmalıdır. Celâleddîn Devvânî'nin çocuğun görgü kurallarına riayet edilerek büyütülmesini tavsiye ettiği de görülmektedir. Görgü kurallarının başında edep gelmektedir. Çocuğun yemek yeme adabından giyinme kuşanma adabına kadar filozofların incelediği konulara Devvânî'nin de değindiği, çocuğu kanaate alıştırmamanın, israf ve savurganlığın önüne geçtiği gibi mevzuları ele aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra çocuğun günlük hayatta yeme, içme ve giyinme konusunda lezzet peşinde olmasının önünü almak için gerekli eğitimlerin verilmesi gerekir. İslam dininde mevcut olan erken yaşlarda namaz kılmayı emretmeyi Devvânî'nin de uygulamak için tavsiye ettiği görülmektedir. Ayrıca çocuk için isim koymanın da önemli olduğu, konulan ismin yanlış anlamlara gelme ihtimaline karşı ailenin dikkatli olması gerektiği filozofun tavsiyeleri arasındadır. Çocuğa örnek olmak ve onu iyiliğe teşvik etmek ebeveynin ve öğretmenlerin görevleri arasında sayılmaktadır. Çocuğun erdemli davranışları övülmeli, kötü davranışları yerilmelidir. Çocuk istemeden kötü bir davranış sergilediğinde ise bir başkasının yanında rencide edilmemeli, orantısız ceza uygulamaktan kaçınılmalıdır. Çocukların cinsiyetlerine göre eğitilmesi de önemli konular arasında yer almaktadır. Zira ayrı yaratılıştaki kız ve erkek çocuklarının eğitimi farklılık arz edebilmektedir. Çocukların yaşadıkları coğrafi şartlara göre beslenmesi ve giyinip kuşanması da eğitimin bir parçası olarak kabul edilmiştir. Bu eğitimlerin yanı sıra, bedeninin güçlenmesi için spor yapmasını öğretmek de ihmal edilmemelidir. İhmal edilmemesi gereken diğer bir husus da ailenin zenginliğiyle veya atalarının herhangi bir konudaki şöhretiyle öğünmenin doğru olmadığını, örnek davranış sergileyerek çocuğa öğretmenin gerekliliğidir. Bu düşünceler çerçevesinde ele alınan çalışmada nitel araştırma yöntemleri kapsamında doküman analizi uygulamasından yararlanılmıştır. Bu bağlamda filozofun çocuk eğitimi hakkındaki tavsiyelerinde, bireyin küçük yaşlardan itibaren başlayan eğitiminin, gelecekteki hayatında mutluluğu kazanabileceği erdemli, ideal bir hayatı yaşayabilme imkânını esas aldığı görülmektedir. Çalışma ile hedeflenen, çocuğun eğitimle elde ettiği bilgi ve tecrübenin olumlu sonuçlarının ileri yaşlarda erdemlere dönüşmesi ve bireyin bu temele dayanarak mutluluğu elde edebilmesine yönelik olarak gerekli eğitim ve öğretimin hangi yollarla yapılabileceğini filozofun perspektifinden ortaya koyabilmektir.

Anahtar Kelimeler: İslam Felsefesi, Ahlak Felsefesi, Çocuk Eğitimi, Ahlâk-ı Celâli, Celâleddîn Devvânî.

Giriş

Eğitimin, toplumları maddî ve manevî açıdan geliştirdiği, ileri medeniyet seviyesine çıkardığı bilinmektedir. Bundan dolayı bir toplumun ayakta durabilmesinin ilk şartlarından birisinin eğitim olduğu söylenebilir. Bu öneminden dolayı eğitim, insanın bireysel ve toplumsal olarak vazgeçemediği bir eylemdir. Kevn ve fesada tabi olan insanın hayat serüveninde; hayatı öğrenmesinin, topluma faydalı olmasının, çevresindeki insanlarla iletişiminin, ahlakî ve ilmî olarak gelişmesinin temelinde eğitimin olduğu bir gerçektir. Eğitim her yaşta ve çağda olabilir. Ancak çocukluk döneminden itibaren başlayan eğitim daha kalıcı ve etkilidir. İnsanı, aileyi ve beraberinde yerleşim birimini doğrudan veya dolaylı etkileyen çocuk eğitiminin, İslam felsefesinde genelde ahlak filozofları tarafından ele alınan “Ev Yönetimi/Tedbîru’l-Menzil” başlığı altında ailenin kopmaz bir parçası olarak incelendiği görülmektedir. Ayrıca ahlak felsefesinin yanı sıra eğitim felsefesinin de temelini oluşturan çocuk eğitiminin felsefî düşüncenin önemli konuları arasında olduğu görülmektedir. Zira bütüncül bir tutum sergileyen felsefî düşünce birçok konuyu kapsamaktadır. Genel anlamda felsefe, birçok konuyla ilgili teoriler ortaya koyduğu gibi insanı konu alan eğitimi de doğrudan veya dolaylı olarak kapsamına almaktadır.¹

Ahlak felsefesinin tedbîru’l-menzil düşüncesinde üzerinde önemle durulan çocuk eğitiminin, felsefî düşünce silsilesinde Antik Dönemlerden itibaren etkileşim yoluyla var olduğu görülmektedir. Ancak İslam ahlak filozoflarının bu konudaki düşünceleri üzerinde Antik Dönemin etkisi olsa bile genel anlamda içinde buldukları geleneğin ve inandıkları İslam dininin etkisinin daha fazla olduğu söylenebilir.

İslam ahlak felsefesinde çocuk eğitimi Celâleddîn Devvânî’den (ö. 1502) önce İbn Miskeveyh’in (ö. 1030) *Tehzîbu’l-Ahlâk* adlı eserinde² ve Nasîruddîn Tûsî’nin (ö. 1274) “*Ahlâk-ı Nâsırî*” adlı eserinde³ incelendiği görülmektedir. Devvânî’nin düşüncelerinden etkilenen Kınalızâde Ali Efendi de (ö. 1572) “*Ahlâk-ı Alâî*” adlı eserinde⁴ kendisinden önceki ahlak filozoflarından daha geniş bir çerçevede aynı konuya değinmiştir.

İslam ahlak felsefesi çerçevesinde incelenen çalışmamız, ahlak felsefesinin mutluluğu hedefleyen erdemler arasında olan eğitim çerçevesinde ele alınmıştır. Nitekim insanın çocukluktan itibaren erdemler ve bu kapsamda olan âdâb-ı muâşeret kuralları konusunda eğitilmesi ve buna bağlı olarak ileri yaşlarında mutlu olmasının ahlak felsefesinin temel tezleri arasında olduğu söylenebilir. Geniş bir araştırma sahasına sahip olan çocuk eğitimi konusu; bu çalışmada konuyu dağıtmama ve sınırlılıklar çerçevesinde Celâleddîn Devvânî’nin perspektifinden bakılarak incelenmiş, filozofun yaklaşımı göz önünde bulundurularak ele alınmıştır. Çalışmamız, filozofun “*Ahlâk-ı Celâî*” adlı eserinden hareketle “Doğuştan İtibaren Çocuk Eğitimi”, “Çocuk Eğitiminde Ahlakın Temelleri”, “Çocuğun Okul Hayatındaki Eğitim ve Öğretimi” alt başlıklarıyla çocuk eğitimi için talebelerine ve okurlarına yönelik yaptığı tavsiye ve öğütleri çerçevesinde ele alınacaktır.

¹ Şakir Gözütok, *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2019), 23.

² İbn Miskeveyh, *Tehzîbu’l-Ahlâk*, çev. Abdulkadir Şener vd. (İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2013), 73.

³ Nasîruddîn Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsırî*, ed. Tahir Özakçaş vd., çev. Anar Gafarov - Zaur Şükürov (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013), 207.

⁴ Ali Çelebi Kınalızâde, *Ahlâk-ı Alâî*, çev. Murat Demirkol (Ankara: Fecr Yayınları, 2016), 327.

1. Doğuştan İtibaren Çocuk Eğitimi

İnsan, doğası itibariyle bir topluluğa ihtiyaç duyan medenî bir varlıktır.⁵ Toplumunu oluşturan her bireyin; çocukluk aşamasından geçtiği ve toplumun çekirdek yapısı olan aileden geldiği hayatın bir gerçeğidir. İnsanın ilk sosyal topluluğunu ve içinde yaşanılan toplumun çekirdek yapısını oluşturan aile, doğuştan itibaren insanın eğitildiği bir kurumdur. İlk eğitimini aileden alan çocuğun dine, hâkim gelenek ve kültüre uygun olarak eğitilmesi İslam filozoflarının ve bu alanda çalışmış düşünürlerin hakkında ittifak ettikleri bir konudur.

Doğuştan itibaren insan eğitimi ve terbiyesinin, geçmişten günümüze filozof, sosyolog, psikolog ve pedagogların zihinlerini meşgul eden önemli ve aslî konular arasında olduğu görülmektedir.⁶ İslam ahlak filozofları da bu konunun önemine binaen “Tedbîru'l-Menzil” düşüncelerinde bu konuya değinmişlerdir. Bu filozoflardan birisi de çalışmamızda konu hakkındaki düşüncelerini incelediğimiz Celâleddîn Devvânî'dir. Filozofa göre aile ocağında, çocuk doğduktan sonra layıkıyla ona gereken önem verilmelidir.⁷ Bireylerin eğitiminin geleneklere uygun bir şekilde bebeklik çağlarından itibaren başlaması gerektiği düşüncesine sahip olan filozof, çocuk eğitiminin doğumun hemen ardından başlaması gerektiğini savunmaktadır. Filozof, çok küçük yaşlardan itibaren çocuğa verilen eğitimin ve gösterilen örneğin onun hayatını şekillendirdiğini ifade eder.⁸ Zira bu çağlardaki çocukların karakteri de eğitime daha yatkın olmaktadır.⁹ Bundan dolayı Devvânî, bireyin doğumundan itibaren itina ile eğitilmesinin önemine dikkat çekmiştir. Günümüzde olduğu gibi geçmiş dönem geleneklerinde de var olduğunu bildiğimiz küçük yaşta çocuklara eğitim vermesi ve anneye yardımcı olması için dadı (çocuk bakıcısı) tayin etme uygulamasına filozofun da vurgu yaptığı görülmektedir. Filozofa göre çocuğa bakacak olan dadı, kişilik ve karakterine dikkat edilerek seçilmelidir. Çünkü dadının davranışları çocuğun psikolojisini etkiler ve gelişim aşamasındaki çocuğa pozitif veya negatif anlamda tesir eder.¹⁰

Filozofun üzerinde durduğu konulardan birisi de çocuğa isim koymaktır. İsim koyma, doğumdan itibaren yedinci günde olmalıdır ve buna riayet etmek gerekmektedir. İsim koyarken de öngörülmesi olmalıdır. Çocuğun ileri yaşlarında ona sıkıntı çıkaracak, hoş olmayan, farklı anlamlara gelebilecek bir isim olmamasına dikkat etmek gerektiğini ifade eden filozof, isim koymanın, çocuğun babasının üzerindeki haklarından olduğunu belirtir.¹¹ Filozofun bu konudaki hassasiyetinin, yaşadığı bölgenin geleneklerinden, edindiği tecrübelerden ve inandığı İslam dininden de kaynaklandığı söylenebilir. Zira isim koymanın bu önemine dinî literatürde de vurgu yapıldığı görülmektedir.¹²

Çocuğun ilk çocukluk evresinde temel olabilecek düzeyde iyi bir eğitimle işe başlamanın gerekliliğine vurgu yapan Devvânî, ahlakın da bu evrede şekillendiğini ifade eder. Bireylere çocukluktan itibaren iyi bir eğitim verilmediğinde ileri yaşlarda erdemsizliğe doğru bir sapma olabilmektedir.

⁵ Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay (İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 2016), 12.

⁶ Ekber Tesbihî, “İstiratejiyi Amużeş Der Mekâtibî Felsefî”, *Neşriye-i Müdüriyeti Nizamî* 5 (2002), 21-25. ; Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi, 2012), 168.

⁷ Celâleddîn Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî* (Tahran: İntişarâtı İttılaat, 2014), 180.

⁸ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, 194.

⁹ Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyübođlu & M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 377b, 66.

¹⁰ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, 194.

¹¹ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, 194.

¹² M. Özgü Aras, “Ad Koyma”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 1/332-333.

Nitekim insan doğası, nefse hoş gelen fakat doğru olmayan ve rezilet olarak tabir edilen olay ve olgulara daha çok meyleder çünkü insan nefsinde iyilik bulunduğu gibi kötülük de bulunmaktadır.¹³

2. Çocuk Eğitiminde Ahlakın Temelleri

Çocuk eğitiminde uygulanacak metot, onun doğasına ve kabiliyetlerine uygun olmalı ve bununla birlikte filozofa göre ilk eğitimin temelinde hayâ olmalıdır. Hayâ ve terbiye eğitiminin, asalet ve erdemlerin oluşmasında önemli bir yer tuttuğunu ifade eden filozofa göre, boş bir levha gibi olan çocuk nefsi, uygulanacak eğitimi kolaylıkla kabul edebilecek bir yapıdadır.¹⁴

Devvânî, zikredilen eğitimler verildikten sonra dinin ve geleneklerin öğretilmesinin de önemli olduğunu vurgulamaktadır. Klasik din eğitimi geleneğinde var olan, çocuğa yedi yaşında namaz kılmasını tavsiye etme ve on yaşından itibaren namazın terkedilmemesi için korkutma uygulamasının filozof tarafından da tavsiye edildiği görülmektedir.¹⁵

Filozofa göre, çocuğun iyiliğe teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu eğitim; ebeveynin çocuğun yanında iyiliği ve iyileri övmesi, hayra teşvik etmesi, kötülük ve kötülerini yermesi, şer işlerden nefret etmesini sağlamak yoluyla olmalıdır. Bu anlamda, çocukta erdeme meyil hissedildiğinde övülmeli aksi durum gözlemlendiğinde hoşgörülü davranmamaya dikkat edilmeli ve sakındırılmalıdır. Dikkat edilmesi gereken konulardan birisi de çocuk kötü davranışlar sergilediğinde özellikle bir başkasının yanında açıktan, rencide edecek bir şekilde kınamadan uzak durulmalıdır. Filozofa göre yanlış bir davranış gözlemlendiğinde çocuğun bu tavrını, bilinçli yapmış olsa bile istemeden yapılmış bir hareket olarak görmeli ve çocuğa bu hissettirilmelidir ki çocukta tekrar aynı hatayı yapma cesareti ortaya çıkmasın.¹⁶ Ebeveynlerin bu şekildeki davranışları, çocukta var olan kötü davranışların iyiye yönelmesine yardımcı olabilir. Zira müspet anlamda huy ve ahlak değişimi böyle çocuklar için muhtemeldir.¹⁷ Dikkat edilmesi gereken bir başka konu da gizli yapılan hataların açığa çıkarılmamasıdır. Çocuğun yaptığı gayri ahlakî bir davranış, eğer bir kimse tarafından görülüp duyulmamışsa ebeveyn bu hatayı faş edip çocuğa karşı gurur kırıcı davranışlardan sakınmalıdır. Şayet bu hata tekrarlanırsa çocuk tek başına olduğunda öğüt ve tavsiye yoluyla kınama yapılmalı ve uyarıda bulunulmalıdır. Çocuk; yanlış ve erdemsizliğe yol açacak, kendisine veya çevresinde herhangi birine karşı tehlikeli olabilecek bir davranış sergilediğinde ise orantısız bir ceza veya kınamadan kaçınılmalıdır. Bu konuya dikkat edilmediğinde hata yapıp ceza almanın çocukta bir alışkanlık haline gelebileceğine dikkat çeken filozof, reziletlerin çocukta kanıksanmış bir şekilde huy haline gelebileceğine karşı uyarıda bulunur. Nitekim filozofa göre, insanda yasaklanmış olgu ve olaylara karşı bir istek ortaya çıkmaktadır. Bunun önünü almak için uygun çözümlere başvurulmalıdır.¹⁸ Bu bağlamda çocukların cinsiyetlerine göre eğitilmesine de değinen filozof; süslü, nakışlı ve parlak elbiselerin kadın elbisesi olduğunu, erkek çocuklarının kendilerini bu tür giysilerden uzak tutmasının da öğretilecek şeyler arasında zikretmektedir.¹⁹

¹³ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 194.

¹⁴ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 194-195. ; Filozofun “boş levha” deyimini kullanmasının, kendisinden sonra yaşamış John Locke’u (ö. 1704) etkilediğine dair elimizde bir bilgi mevcut olmamakla birlikte iki filozofun da “Tabula Rasa” (boş levha) deyimini yakın anlamda kullandığı söylenebilir. John Locke, *An Essay Concerning Human Understanding* (Oxford: Oxford University Press, 1987), I/23.

¹⁵ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 195.

¹⁶ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 195.

¹⁷ İhsan Fettahî Erdekanî - Zeynep Şakir Erdekanî, “İmkânı Teğyiri Ahlak ez Nigahi Celaleddin Devvânî ve Ğiyaseddin Mensur Deşteki”, *Neşriye-i Ahlakî Vahyanî* 24 (2022), 123-150.

¹⁸ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 195.

¹⁹ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 195, 197.

Çocukların rahat ortamlara alıştırılmasının da olumsuz bir eğitim tarzı olduğunu dile getiren filozofa göre, onların gece ve gündüz çok uyumalarına engel olunmalıdır. Çocuğun yaşadığı yerleşim bölgesine uyum sağlaması için gayret edilmelidir. Örneğin ebeveyn çocuğu bulunduğu bölgenin olumsuz hava şartlarından farklı ve daha mutedil yerlere götürmekten sakınmalıdır. Kışın çok kalın, yazın çok hafif elbiselere alıştırarak çocuk nazlı ve hassas bir şekilde yetiştirilmemelidir. Çocuğun hareketli ve güçlü olması için spor yapması tavsiye edilmeli ve yetiştiği döneme uygun sporlar öğretilmeli, gideceği (kısa mesafeli) yerlere yaya olarak yürütmesine dikkat edilmelidir.²⁰ Filozofun zikrettiği eğitim modeli içerisinde; çocuğun bulunduğu ortamda sülalesinin, atasının veya babasının namı ile ya da elinde bulunan maddî imkân ile övünmesinin doğru olmadığını öğretme düşüncesi de bulunmaktadır. Ayrıca yalan söylememesi ve işlerinde sıkıştığı zamanlarda yemine başvurmaması hususunda da eğitimin şart olduğu görülmektedir. Ebeveynin, çocuklarına vermeleri gereken başka bir eğitim ise büyüklerine karşı saygılı olmalarıdır. Çocuk büyüklerin huzurunda edebini koruyabilmeli, dinlemeyi bilmeli, soru sorulunca sadece cevapla yetinmelidir. Filozofa göre mevki ve makam sahibi insanların bu konuda daha hassas davranmaları ve zikredilen konuda çocuklarına daha iyi eğitim vermeleri gerekmektedir.²¹

2.1. Yemek Adabı

Filozofun görüşlerine bakıldığında çocuk eğitiminde yemek adabının da mutlaka çocuklara öğretilen konular arasında olması gerektiği görülmektedir. Devvânî, çocukların yemek adabı ile ilgili günümüzde de geçerli olabilecek konulara dikkat çekmektedir. Bu konuyu kısa ve öz bir şekilde ele almasına rağmen, bu konudaki görüşlerinin okuyucuyu tatmin edebilecek yeterlilikte olduğu söylenebilir. Filozofa göre, yemek yemenin bir zevk ve lezzet olayı olmadığı, bedeni ayakta tutmak için bir nevi ilaç mesabesinde olduğu mutlak anlamda çocuğa öğretilmelidir. Nasıl ki hastaların zarurî olarak ilaç tüketmeleri gerekiyorsa ve sadece hastalıktan kurtulmak için ilaç içiliyorsa yemenin ve içmenin de açlıktan ve susuzluktan kurtulacak kadar olması gerekmektedir. Yemek adabında sofradaki yemek çeşitlerine de değinen filozof, farklı yemeklerin sofrada yer almaması gerektiğini ve çocuğa tek çeşit yemekle iktifa etmesinin öğretilmesini, abartılı yiyecek çeşitlerinin sofrada bulundurulmasından sakınılmasını tavsiye etmiştir. Bundan kastın da çocuğun zevk ve lezzet peşinde olmasını önlemektir. Zira küçük yaşlardan itibaren zevk ve lezzet peşinde olmanın önü bu zikredilenler uygulanarak alınabilir. Filozof, bu tür bir eğitimin, çocukta azla yetinme içgüdüsünü geliştireceğini savunur. Ona göre, çocuğa gerektiğinde sadece kuru bir parça ekmekle de yetinebilmeyi öğretmek hayatının ileri safhalarında faydalı olacaktır. Filozof, azla yetinmenin zengin olmayanlar için daha geçerli olduğunu, bunun da kanaat olarak adlandırıldığını, dolayısıyla azla yetinmeyi öğrenmenin, çocukta kanaat duygusunu geliştireceği için gerçek zenginlik olduğunu savunur.²²

Yemek öğünlerinde de itidalli olmak gerektiğini vurgulayan Devvânî'ye göre, çocuğa gün içinde tembelliğe ve uyuşukluğa sebep olacak miktarda fazla yemek verilmemeli, ancak akşam yemeğinde kısıtlamaya gidilmemelidir. Çünkü çocuğa düzensiz ve fazla yemek yedirmek onu ağırlığa ve aptallığa sürüklemektedir. Bu konuda itidalli olunmalıdır. Ayrıca yemek arasında su içmekten ve çabuk bozulan yemeklerden uzak durması öğretilmelidir. Filozofun meyve ve tatlıdan da uzak durulmasını savunduğu bu görüşlerinde, bu yiyeceklerden tamamen mi yoksa yemekle birlikte veya hemen sonra tüketilmesine mi itiraz ettiği net bir şekilde anlaşılamamaktadır. Filozof, bu saydıklarına ek olarak büyüklerin de kaçınması gereken bedene ve nefse zarar veren sarhoş edici şeylerden kaçınmanın ço-

²⁰ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 196-197.

²¹ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 197.

²² Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 196. ; İbn Miskeveyh, *Tehzîbu'l-Ahlâk*, 74-75.

cuk söz konusu olduğu zaman daha titiz davranılmasını önermekte ve bu konuda ebeveynlere örnek davranış sergilemelerini tavsiye etmektedir. Bu konuya dikkat etmemenin; çocukta asabîliğe, hafifliğe, hayâsızlığa, utanmazlığa ve aptallığa sebep olacağını savunan filozof, bu ihmalin çocukta zikredilen kötü huyların yerleşmesine sebep olacağını ifade eder.²³

3. Çocuğun Okul Hayatındaki Eğitim ve Öğretimi

İnsan, küçük yaşlardan itibaren hayatta kendisine birilerini rol model olarak almaktadır. Bu örneklilik, çocuğun şahsiyetini, karakterini ve ahlakî terbiyesini şekillendirdiği için hayatı boyunca etkilidir. Menfî veya müspet anlamda rol modellerinin takipçisi olan çocuğun aldığı eğitim ilk başlarda taklidî olarak, büyüdükçe de asli davranışlar olarak onda yer eder. Bu rol modeller; çocuğun ilk bakım ve yetişmesinden sorumlu dadı, ebeveyn ve öğretmenleridir. Hayat yolunun başında ilk eğitimlerini aldığı bu kişiler, onun erdemli veya erdemsiz bir hayat yaşamasında etkileri olan mühim şahsiyetlerdir.²⁴

Çocuğun ilk eğitim gördüğü yer aile ortamıdır. Anne babası da ilk öğretmendir. Bu bağlamda çocuğun belirli bir yaşa kadar eğitildiği yer ailesi iken uygun yaşa geldikten sonra eğitiminde en önemli rolü öğretmen üstlenmektedir. Bu nedenle aile, öğretmen seçiminde dikkatli davranmak zordur. Filozof, çocuğu eğitip öğreten öğretmenin üstün vasıflara sahip olması gerektiğini vurgular. Zira çocuğun okuldaki eğitimi, gelecekteki hayatını çok derinden ve kalıcı olarak etkiler. Öğretmen seçiminin bu önemine binen Devvânî, çocuğa öğretmenlik yapacak kişinin mesleğinde iyi olması kadar ahlakî olarak da kaliteli olması gerektiğinin altını çizmektedir. Filozofa göre öğretmen, en başta dindar ve akıllı olmalıdır.²⁵ Eğitim ve öğretimde çocuğun sadece aklına değil ruhuna da hitap edebilmeyi başarmalıdır.²⁶ Öğreteceği ilimler hususunda uzman, iyi ahlaklı ve beraberinde ahlakî eğitime vâkıf, vakarlı, kendinden emin, cömert ve iyiliksever olmalıdır. Ayrıca toplumun elit ve avam kesimiyle de iletişiminin iyi olması gerekmektedir. Ebeveyn, öğretmeni sürekli gözlemlemeli fakat öğretmen çocuğu sıkıştırıp zorladığı zaman çocuğun yanında durmamalıdır. Ancak bu konuda dikkat edilmesi gereken nokta şudur ki öğretmen de gereksiz yere, bir hata veya eksiklik meydana gelmeden çocuğu sıkıp zorlamamalıdır. Fakat bir gevşeme ve tembellik varsa da cezayı azdan çoğa doğru uygulamalı, bir anda çocuğun soğumasına sebep olabilecek cezalardan sakınmalıdır.²⁷

Filozofa göre ebeveyn ve çocuğun öğretmeni, ilk eğitiminden sonra temyiz yetisini kazanmasıyla kabiliyetine göre onu yönlendirmelidir. Eğer çocukta okuma ve ilim öğrenme isteği ve kabiliyeti varsa bu yönde ilerlemesi sağlanmalıdır. Çocuğun doğası ve yönelimleri sanat ve meslek öğrenmeye daha uygunsa bu alana doğru kanalize edilmesi gerekir. Çünkü herkesin istidadı farklıdır. Herkes farklı alanlara meyillidir. Çocuğun kabiliyeti tespit edildiğinde ve bu yönelim doğrultusunda eğitim verildiğinde hayatta başarılı olabilmek şansı artar. Bu şekilde bir eğitim, hayatın olağan akışına daha uygun görünmektedir. Devvânî'ye göre bir insan, istediği bir sanatta veya ilim öğrenmede, yaptığı işi severek ve isteyerek yapıyorsa ortaya bir başarı çıkmaktadır. Sevilmeyen ya da kabiliyet isteyen bir işte, yapma becerisi ve iştiyakı yoksa, kişi zamanını ve ömrünü o iş ile boşa geçirmiş olur ve herhangi bir başarı da ortaya çıkmaz. Çocuk bir meslekle uğraştığı zaman da gözlemler devam etmelidir. Şayet ilgilendiği meslek dalında o mesleğin altından kalkabilme becerisi yoksa zorlamadan, kendi kapasitesine müsait başka bir alana yönlendirmek gerekir. Fakat dikkat edilmesi gereken bir husus da şudur

²³ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 196.

²⁴ Masume Bakırpur, "Tesiri Amuzeş Zihniyeti Felsefî Ber Negareşi Dinî ve Maharethayi Zendeği Mualliman", *Neşriye-i Mesaili Karbordi Talim ve Terbiyeti İslam* 21 (2018), 7-28.

²⁵ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 197-198.

²⁶ Fârâbî, *Mutluluğun Kazanılması "Tahsilu's Sa'âdâ"*, çev. Ahmet Arslan (Ankara: Divan Kitap Yayınları, 2013), 93.

²⁷ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâli*, 197-198.

ki ilgilendiği alanda biraz zorlanmadan işin incelikleri hemen öğrenilemez. Az da olsa zorlanması göz ardı edilmelidir.²⁸

Devvânî'nin, çocukların ilerideki hayatlarını etkileyen meslek seçimi konusunu da önemseydiği görülmektedir. Ona göre, bir meslek öğrenilince iş ahlakı da öğretilmelidir. Emeği ile kazandığı para ile geçimini sağlaması öğretilmelidir. Ayrıca çalıştığı işin maişet temin etme kapasitesi olduğu bilincini çocuklara aşılamak gerekmektedir. Filozofa göre, çocukta bu bilinç geliştiği zaman anne babasından kalacak olan miras peşine düşmeyecek, kendisine kalan mala güvenip sanat ve meslek öğrenmeyi ihmal etmeyecektir.²⁹

Devvânî'nin çocuk eğitimi hakkındaki görüşlerinin genel olarak erkek çocukları hakkında olduğu, kız çocuklarına çok az yer ayırdığı görülmektedir. Filozofa göre kız çocukları, fıtratlarına uygun bir şekilde ev ile ilgili işlerde eğitilmelidirler. Eve bağlanma, ev işlerini öğrenme, utanma, iffetli ve hayâlî olma gibi eğitimler verilmelidir. Bu eğitimlerin yanında kendilerine uygun sanat ve meslekler de öğretilmelidir. Evlilik çağına gelen kızlar kendilerine uygun bir aday çıkınca evlendirilmelidir. Filozofun çocuk eğitimi düşüncesinde az da olsa yer verdiği kız çocuklarının eğitiminde, günümüz şartlarına uygun olmayan ve tasvip edilmeyen, kız çocuklarının okuma ve yazmadan men edilmesi gerektiği gibi bir düşünce de bulunmaktadır.³⁰ Ancak filozofun bu düşüncesinin, içinde yaşadığı toplumun gelenekleri ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Devvânî'nin kendisinden etkilendiği ve ahlak felsefesi alanında birçok görüşlerinin benzer olduğu Nasîruddîn Tûsî'nin "*Ahlâk-ı Nâsırî*" adlı eserine bakıldığında onun da aynı görüşte olduğu görülmektedir.³¹ Fakat ahlak düşüncesinde, iki filozoftan da etkilenen Kınalızâde'nin zikredilen konu hakkında farklı fikirde olduğu görülmektedir. Kınalızâde, kızların da okuma yazma öğrenmeleri gerektiğini "İlim öğrenmek kadın erkek her Müslüman'a farzdır" hadisini delil göstererek öğrenme noktasında kızla erkek arasında bir fark olmadığını savunarak bu iki filozoftan farklı bir bakış açısıyla olayı yorumlamaktadır.³²

Devvânî'nin görüşlerinden hareketle toplumun temelini oluşturan ailede ilk eğitimini alan çocuk, zamanla okula başlamakta ve sonra da toplumu oluşturan bir fert olarak hayata atılmaktadır. İlk çağlardan itibaren aldığı eğitim, tüm hayatı boyunca müspet veya menfî anlamda onu etkiler ve ahlakı da bu minvalde şekillenir. İnsan, hayatı boyunca çevresinden etkilenme veya nefsindeki iyilik dürtüsü sayesinde elbette olumsuz davranışlarını ıslah edebilmektedir. Ancak insanın başta ailesine, ardından topluma faydalı veya zararlı bir kişi olmasının temelinde çocukluktan itibaren aldığı eğitimin etkisinin de bir hayli fazla olduğu söylenebilir.

4. Sonuç

İslam ahlak felsefesinde yer alan, toplumun temelini oluşturan çekirdek ailenin yönetimini ve eğitimini esas alan "ev idaresinde çocuk eğitimi" ahlak filozofları tarafından mutluluk amaçlı üzerinde durulan konular arasındadır. Kendinden önceki İslam filozoflarının düşünsel anlamdaki miraslarını devralan ve doğal olarak onlardan etkilenen Devvânî'nin de *Ahlâk-ı Celâlî* adlı eserinde bu konuyu incelediği görülmektedir. Filozofun düşüncelerinde, bir toplumun sağlam temellere dayanmasının kökeninde eğitimin olduğu ve eğitimin de küçük yaşlardan itibaren başlaması gerektiği düşüncesi ön

²⁸ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, 198-199.

²⁹ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, 199.

³⁰ Devvânî, *Ahlâk-ı Celâlî*, 200.

³¹ Tûsî, *Ahlâk-ı Nâsırî*, 215; Sima Sadat Nurbegşi, "Zendeği, Asar ve Endişehayi Celaleddin Devvânî", *Neşriye-i Tahkikati İslamî* 1 (1999), 228-257.

³² Ali Efendi, *Ahlâk-ı Alâî*, 337.

plana çıkmaktadır. Bu bağlamda aile ortamında başlayan eğitimin kapsamı içerisinde âdâb-ı muâşeret kurallarının önemli olduğu görülmektedir. Bu kuralların temelinde de hayâ ve terbiye eğitimi yer alır. Fakat âdâb-ı muâşeret eğitiminde anne babanın örnekliliği önemlidir. Bu anlamda ebeveynin iyi olması ve çocuğun iyiliğe teşvik edilmesi gerekmektedir. Ayrıca filozofun düşüncelerinde çocuğun yeme, içme ve giyinme gibi davranışlarının da eğitim kapsamında değerlendirildiği görülmektedir. Zira çocukların açgözlülükten ve lüks bir hayattan sakındırılması da vurgulanan kurallar arasındadır. Kanaatin zenginlik olduğunu belirten filozof, bu duygunun geliştirilmesi gerektiğini öne çıkarmaktadır.

Çocuk eğitimi düşüncesinde dinî eğitime daha az yer verdiği görülen filozofun âdâb-ı muâşeret kurallarına daha çok yer verdiği gibi bir izlenim ortaya çıkmaktadır. Ancak filozofun çocuk eğitimi düşünceleri incelendiğinde iki eğitim türünün birbirini tamamlar nitelikte ve bir bütün olduğu görülecektir. Zira ahlakî erdemlerin çocukta meleke haline gelmesine yardımcı olan âdâb-ı muâşeret kurallarının, içinde dinî eğitimin de olduğu genel bir ahlakın yapılandırılmasında temel oluşturduğu söylenebilir.

Kişilik ve karakteri henüz yeni şekillenen bir bireyin, ilk önce ailesinden sonra okul hayatından alacağı eğitim gelecekteki hayatını etkileyecektir. Gelecekte ahlakla bağlantılı olan erdem ve erdemsizlikleri ya da hayattaki başarı ve başarısızlıkları ilk dönemlerinde alacağı eğitimle orantılı olarak şekillenir. Buna bağlı olarak filozofun çocuk eğitimi düşüncesinde; erdemli bir hayat için şart koştuğu eğitimin, çocuğun kabiliyetlerine ve içinde yaşadığı toplumun gerçeklerine göre olması gerektiğinin altını çizdiği görülmektedir. Ancak her şeyden önce çocuğun okuldaki eğitim sürecinde, öğretmenlerinin iyi ve alanlarında uzman olmaları gerekliliğinin de Devvânî’de öne çıkan konulardan olduğu söylenebilir.

Konu, genel anlamda değerlendirildiğinde Devvânî’nin de içinde olduğu İslam ahlak filozoflarının; insanın mutlu bir şekilde yaşamasının, hayatta başarılı olmasının ve içinde yaşadığı topluma entegre olmasının eğitimle mümkün olduğunu iddia ettikleri görülmektedir. Nitekim eğitim, insanı veya genel olarak bir toplumu mutlu etmek için vazgeçilmez şartlardandır. Bu eğitimin de kalıcı olması için erken yaşlardan başlaması gerektiği konusu da bu filozofların üzerinde önemle durduğu konulardandır.

5. Kaynakça

- Aras, M. Özgü. “Ad Koyma”. *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*. 1/332-333. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Aristoteles. *Politika*. çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 18. Basım, 2016.
- Bakırpur, Masume. “Tesiri Amuzeş Zihniyeti Felsefî Ber Negareşi Dinî ve Maharethayi Zendeği Mualliman”. *Neşriye-i Mesaili Karbordi Talim ve Terbiyeti İslam* 21 (2018 1397), 7-28.
- Devvânî, Celâleddîn. *Ahlâk-ı Celâlî*. Tahran: İntişarâtı İttılaat, 2. Basım, 1393.
- Erdekanî, İhsan Fettahî - Erdekanî, Zeynep Şakir. “İmkanı Teğyiri Ahlak ez Nigahi Celaleddin Devvânî ve Ğiyaseddin Mensur Deşteki”. *Neşriye-i Ahlakî Vahyanî* 24 (1401), 123-150.
- Fârâbî. *Mutluluğun Kazanılması “Tahsîlu’s Sa’âdâ”*. çev. Ahmet Arslan. Ankara: Divan Kitap Yayınları, 3. Basım, 2013.
- Gözütok, Şakir. *İslam Medeniyetinde Eğitim Felsefesi*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1. Basım, 2019.
- İbn Miskeveyh. *Tehzîbu’l-Ahlâk*. çev. Abdulkadir Şener vd. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları, 2. Basım, 2013.
- Kınalızâde, Ali Çelebi. *Ahlâk-ı Alâî*. çev. Murat Demirkol. Ankara: Fecr Yayınları, 1. Basım, 2016.
- Locke, John. *An Essay Concerning Human Understanding*. II Cilt. Oxford: Oxford University Press, 1987.
- Nurbeğşi, Sima Sadat. “Zendeği, Asar ve Endişehayi Celaleddin Devvânî”. *Neşriye-i Tahkikati İslamî* 1 (1378), 228-257.

- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyübođlu & M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 28. Basım, 2015.
- Tesbihî, Ekber. "İstiratejiyi Amuzeug Der Mekâtibi Felsefi". *Neşriye-i Müdiriyeti Nizamî* 5 (2002 1381), 21-25.
- Tosun, Cemal. *Din Eğitimi Bilimine Giriş*. Ankara: Pegem Akademi, 7. Basım, 2012.
- Tûsî, Nasîruddîn. *Ahlâk-ı Nâsırî*. ed. Tahir Özakkaş vd. çev. Anar Gafarov - Zaur Şükürov. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2013.